

EDYTA MIANOWSKA
Uniwersytet Zielonogórski

INTEGRACJA EUROPEJSKA W OPINIACH MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ I JEJ RODZICÓW

Zapoczątkowany po 1989 roku proces prowadzący Polskę do członkostwa w Unii Europejskiej w wielu rozdziałach osiągnął już etap zamknięcia rozmów negocjacyjnych, w kolejnych kwestiach toczą się pertraktacje i konkretyzowane są warunki przystąpienia naszego kraju do struktur UE. Na różnych szczeblach negocjacje stowarzyszeniowe wchodzi w decydującą fazę. Na progu XXI Polacy stają przed decyzją, której konsekwencje rzutować będą na przyszłość gospodarczą, polityczną i kulturową kraju. W takiej sytuacji diagnoza społecznych nastrojów, oczekiwań i obaw związanych z procesem integracji stanowi ważny miernik społecznego przyzwolenia na działania polityków, a informacje o antycypowaniu pozytywnych zmian i proeuropejskie nastawienia Polaków przyjmowane są za dobrą prognozę wyników referendum zjednoczeniowego.

Monitorowaniem społecznych odczuć związanych z przystąpieniem Polski do Unii zajmują się wyspecjalizowane agencje badawcze¹, a wyniki przeprowadzanych przez nie sondaży pozwalają uzyskać wiedzę, w jakim stopniu zmieniają się sympatie wobec integracji, w jakim zakresie Polacy czują się poinformowani o jej warunkach, w jakich dziedzinach życia gospodarczego czy politycznego spodziewają się istotnych zmian. W szerszym ujęciu problematyka integracji podejmowana jest również w szeregu opracowań naukowych (Mach i in. 1998; Suchocka 1998; Mucha 1999; *Polacy wobec...* 2001, *Polska lokalna...* 2001). Socjologowie podejmują rozważania oparte na badaniach ilościowych i jakościowych. Analizy naukowe prócz diagnozy społecznych nastawień zawierają studia nad czynnikami, które mają modyfikujący wpływ na opinie i sądy badanych w kwestiach związanych z integracją europejską, przy czym podnoszony jest nie tylko globalny wymiar procesów integracyjnych (czyli stawiane są pytania o to, jakich zmian w gospodarce, polityce i kulturze spodziewają się badani w skali kraju), ale również wymiar indy-

---

¹ Agencje prowadzące badania: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), Ośrodek Badania Opinii Publicznej (OBOP), Agencja Badań Rynkowych i Społecznych „Demoskop”, Agencja Badania Rynku „Pentor”. Istotnych danych dostarczają również badania opinii publicznej „Eurobarometr” przeprowadzane na zlecenie Komisji Europejskiej we wszystkich krajach Unii Europejskiej, a od lat dziewięćdziesiątych badania obejmujące też kraje Europy Środkowo-Wschodniej.

widualny (czyli w jakim stopniu badani prognozują wpływ integracji na swoje osobiste życie).

Problematyka prezentowanych w artykule badań dotyczy przede wszystkim postrzegania procesów integracyjnych w kontekście indywidualnych biografii badanych. Przedmiot zainteresowań badawczych stanowiły zagadnienia projekcji przez badanych ich zawodowych szans na europejskim rynku pracy, znaczenia integracji dla przeciętnego obywatela, spodziewanych beneficjentów zjednoczenia i osobistego zainteresowania sprawami Europy. W badaniach udział wzięły dwa pokolenia Polaków średniego miasta – gimnazjaliści i ich rodzice.

Prezentacja wyników ma charakter komunikatu z badań, których teoretyczne ramy stanowi koncepcja strategii społecznego uczestnictwa młodzieży. Opinie uczniów gimnazjum na temat ich miejsca w jednoczącej się Europie zostaną odniesione do teoretycznych założeń modelu.

Koncepcja społecznego uczestnictwa młodzieży

Podstawowe założenie modelu uczestnictwa społecznego młodzieży autorstwa H. Merksena i D. Bergs-Winkels² (1998) brzmi: drogi życiowe młodzieży kształtowane są przez dwa krzyżujące się wymiary rozwoju: pionowy — nakierowany na wypełnianie zadań rozwojowych i poziomy — nakierowany na poszukiwanie zorientowanych na teraźniejszość możliwości rozwojowych. Rezultatem splotu tych wymiarów są strategie społecznego uczestnictwa. Autorzy wyróżnili cztery typy strategii postępowania młodzieży we współczesnym społeczeństwie: strategię integracji, asymilacji, indyferencji i separacji.

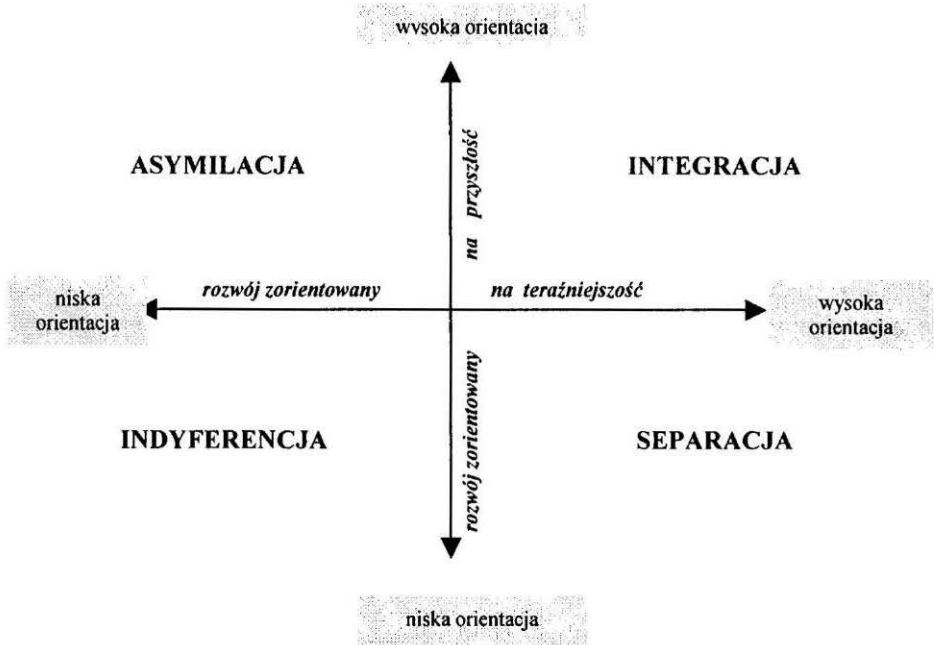
Młodzież lokująca się w strategii integracji otwarta jest na obie opcje rozwoju. Z powodzeniem łączy realizację zadań, które stawia jej społeczeństwo, z poszukiwaniem własnych opcji rozwoju, własnego stylu życia. Strategia asymilacji jest charakterystyczna dla młodych ludzi, którzy dążą do określonego celu według społecznie nadanych wzorów życia, z powodzeniem wypełniając zadania fazy młodzieńczej. Jednocześnie w niewielkim stopniu dostrzegają atrakcyjność poszukiwania różnych opcji rozwijania swoich możliwości w teraźniejszości. Strategia indyferencji skupia młodych ludzi, którym wypełnianie zadań rozwojowych przychodzi z trudnością. Młodzież ta nie widzi szans na kształtowanie własnej przyszłości, nie podejmuje również działań nakierowanych na rozwój swoich potencjałów. W efekcie znajduje się na marginesie życia społecznego. Strategia separacji właściwa jest młodym ludziom, których aktywność skupia się wokół poszukiwania opcji rozwoju w teraźniejszości. Problemom wymagań przyszłościowych, którym nie może

---

² Szczegółową prezentację koncepcji można znaleźć w artykule *Spoleczne uczestnictwo młodzieży* zamieszczonym również w tym tomie.

(lub nie chce) sprostać, przeciwstawia dobrze rozwiniętą mobilność horyzontalną.

Schemat 1. Strategie społecznego uczestnictwa

Aby zastosować proponowaną typologię w analizie wyników badań, zostały utworzone dwie skale: skala nastawienia na teraźniejszość i skala nastawienia na przyszłość. Skala orientacji teraźniejszej została zbudowana na podstawie odpowiedzi uczniów na następujące stwierdzenia:

- Nie trzeba za dużo myśleć o rzeczach, które się jutro wydarzą.
- Ważne jest tylko to, jak żyje się „tu i teraz”.
- Dopiero kiedy podjęcie decyzji jest konieczne, zastanawiam się, co zrobić.
- O tym, co będę robić w przyszłym tygodniu, myślę dopiero, kiedy on nadejdzie.
- Przyszłość jest tak niepewna, że niemożliwe jest jej wcześniejsze planowanie.
- Jest mi wszystko jedno, co będzie jutro.

Im więcej pozytywnych odpowiedzi ucznia znalazło się w tym zestawie, tym wyższa była jego pozycja na skali teraźniejszości. Nastawienie na przyszłość wyznaczyły odpowiedzi na cztery stwierdzenia:

- Jest ważne, by myśleć o przyszłości.
- Lepiej jest dokładnie wiedzieć, co jest do zrobienia w najbliższym czasie.
- Podejmując decyzję, należy się zastanowić, jakie konsekwencje mogą one mieć w przyszłości.
- Jeśli nie myśli się o przyszłości, w zasadzie nie należy się dziwić, że w końcu zostaje się z niczym („z pustymi rękoma”).

W tym przypadku im częściej uczeń zgadzał się z powyższymi stwierdzeniami, tym wyższa była jego pozycja na skali orientacji przyszłościowej.

Pozycje ucznia na skali nastawień wobec teraźniejszości i przyszłości pozwoliły oznaczyć typ strategii społecznego uczestnictwa, który realizuje młody człowiek. Przyjęty sposób postępowania umożliwił wyłonienie grup młodzieży lokujących się w czterech typach strategii. Wśród 402 badanych³ najwięcej uczniów – 147 (36%) realizuje strategię integracji, 125 (31%) asymilacji, 75 (19%) uczniom została przyporządkowana strategia indyferencji, a 55 (14%) strategia separacji.

Omówienie wyników

Zarówno młodzież, jak i rodziców poproszono o przedstawienie stanowisk w kwestiach związanych z procesem jednoczenia się Europy. Pytania postawione badanym miały na celu poznanie, jak wyobrażają sobie swoją przyszłość w zjednoczonej Europie, jakie obawy i nadzieje wiążą z procesem integracji. Omówienie wyników badań zostanie poprzedzone krótką prezentacją wyników sondaży prowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej. Dane te stanowiącą mogą perspektywę oglądu wyników uzyskanych w badaniach zielonogórskich gimnazjalistów i ich rodziców.

Perspektywy zawodowe

Z sondaży prowadzonych przez ośrodki badania opinii społecznej na próbach dorosłych osób wynika, że wśród problemów dominujących w ocenie korzyści i strat związanych z przystąpieniem Polski do Unii wysokie pozycje zajmują kwestie gospodarcze. Wśród nich pojawiają się zagadnienia dotyczące sytuacji na rynku pracy. W integracji z Unią szanse na poprawę sytuacji na rynku pracy upatrywało w 2001 roku 19% respondentów, w 2002 roku 26%. Opinię przeciwną wyrażało w 2001 roku 3% badanych Polaków, a w 2002 roku ten odsetek wzrósł i wynosi 6% (CBOS 2001, 2002A). Z przytoczonych danych wynika, że Polacy częściej skłonni są wierzyć, że proces integracji przyczyni się do polepszenia sytuacji na rynku zatrudnienia. Wzajemne otwarcie rynków pracy Polski i Unii Europejskiej oznaczać może nie tylko zmniejszenie bezrobocia, ale również wzrost wymagań stawianych zatrudnianym pracownikom. Często już dziś, aby otrzymać pracę, trzeba legitymować się szerokim zakresem kompetencji, a realizacja planów zawodowych okazuje się coraz trudniejsza.

Obecni gimnazjaliści swoje kariery zawodowe rozpoczną dopiero za kilka lat, ale przygotowanie się do przyszłego zawodu jest jednym z ważniejszych zadań młodości. Jak patrząc w przód oceniają możliwości realizacji zawo-

---

³ Badania zostały przeprowadzone na przełomie maja i czerwca 2001 roku. Badaniami objęto uczniów klas pierwszych zielonogórskich gimnazjów. O wyrażenie sądów i opinii poproszono również jedno z rodziców każdego dziecka. Uzyskano 402 zestawy kwestionariuszy wypełnionych przez gimnazjalistów rodziców.

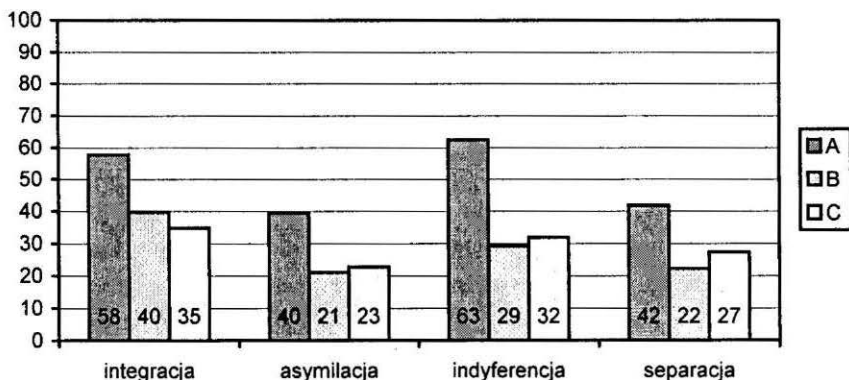
dowych zamierzeń obecni gimnazjaliści? Aby rozpoznać opinie młodzieży w tej kwestii, przeanalizujemy jej odpowiedzi na poniższy zestaw stwierdzeń:

A. W zjednoczonej Europie trudno będzie mi znaleźć odpowiednie miejsce pracy, ponieważ wzrośnie konkurencja.

B. Im większy będzie obszar wspólnoty gospodarczej, tym mniejsze będą możliwości realizacji moich własnych aspiracji i dążeń życiowych.

C. Wiele moich zawodowych umiejętności, które zdobędę, prawdopodobnie nie będzie miało większego znaczenia w zjednoczonej Europie.

Wykres 1. Perspektywy zawodowe gimnazjalistów w zjednoczonej Europie a strategia społecznego uczestnictwa

Odpowiedzi TAK na stwierdzenia A, B, C (w procentach).

Połowa (50,8%) uczniów pytana o postrzeganie szans na rynku pracy przewiduje, że jej droga zawodowa nie będzie łatwa. Najmniejsze obawy związane z pokonaniem konkurentów w rywalizacji o odpowiednie miejsca pracy w przyszłości ma młodzież lokująca się w strategii asymilacji i separacji. Tylko 40% uczniów wybierających te strategię widzi trudności w znalezieniu odpowiedniej pracy. W pozostałych grupach odsetek ten kształtuje się na poziomie 60%. Wysoki odsetek obawiających się w przyszłości konkurencji wśród młodzieży lokującej się w strategii indyferencji można objaśnić przekonaniem tej młodzieży, iż najprawdopodobniej nie zdobędzie ona wystarczających kwalifikacji do podjęcia wyrównanej walki o miejsce pracy. Być może już sama świadomość konieczności podejmowania różnorodnych starań w tym kierunku zniechęca lub przeraża tę młodzież. Wszak nawet w chwili obecnej nie podejmuje ona żadnych lub prawie żadnych kroków, by rozwijać swoje możliwości. Równie wysoki wynik wśród młodzieży lokującej się w strategii integracji, czyli tej, która prawdopodobnie zostanie dobrze przygotowana do zawodowych ról, a już obecnie potrafi tak kierować swoim losem, by najlepiej rozwijać swoje możliwości, wynikać może ze świadomości, że zdobycie odpowiedniej pracy rzeczywiście będzie wymagać pokonania równie dobrze przygotowanych konkurentów, a znalezienie się w sytuacji rywalizacji

pozwała zwyciężyć tylko najlepszym. W strategii asymilacji i indyferencji zaniepokojony trudnościami w znalezieniu przyszłej pracy jest co czwarty uczeń. Wydaje się, że w tym przypadku uczniowie z jednej strony przeceniają znaczenie formalnego przygotowania, niewspieranego życiową aktywnością (asymilacja), z drugiej wiarę we własną operatywność niewzmocnioną odpowiednimi kompetencjami zawodowymi.

Coraz większy obszar wspólnoty gospodarczej nie jest odbierany jako przeszkoda w realizacji aspiracji i dążeń życiowych — tylko co trzeci uczeń widzi w rozszerzaniu się Europy zmniejszające się szanse realizacji własnych zamierzeń. Najbardziej różnią się w tej ocenie od uczniów strategii integracji uczniowie realizujący strategię asymilacji oraz separacji. Uczniowie dość wysoko oceniają również przydatność wykształcenia, które zamierzają zdobyć (warto w tym miejscu podać, iż prawie 85% badanych deklaruje chęć ukończenia studiów wyższych). 70% uczniów uważa, że kompetencje i umiejętności, które zdobędą, okażą się przydatne w przyszłości. Biorąc pod uwagę, że głównym miejscem ich przyswajania jest szkoła, można stwierdzić, że nie widzą oni zbyt dużych rozbieżności między tym, co oferuje edukacja szkolna, a tym, co będzie im potrzebne w przyszłości. Największą dysproporcję między tym, w co zostaną wyposażeni w przyszłości, a tym, co rzeczywiście będzie im potrzebne, dostrzegają uczniowie lokujący się w strategii integracji i indyferencji. Tu co trzeci uczeń dostrzega niebezpieczeństwo nieadekwatności uzyskanych w przyszłości umiejętności do przyszłych wymagań. Strategię integracji wybrali uczniowie, którzy w swoich działaniach orientują się na przyszłość i jednocześnie rozwijają swoje możliwości w teraźniejszości. Być może bardziej pesymistyczne nastawienie do tej kwestii jest powodowane faktem, iż już w chwili obecnej często spotykają się z sytuacjami, gdy szkolne przygotowanie okazuje się niewystarczające. Umiejętności zdobytych w szkole brakuje również uczniom strategii indyferencji, ale raczej z powodów niewystarczającego ich przyswojenia.

Znaczenie procesu integracji

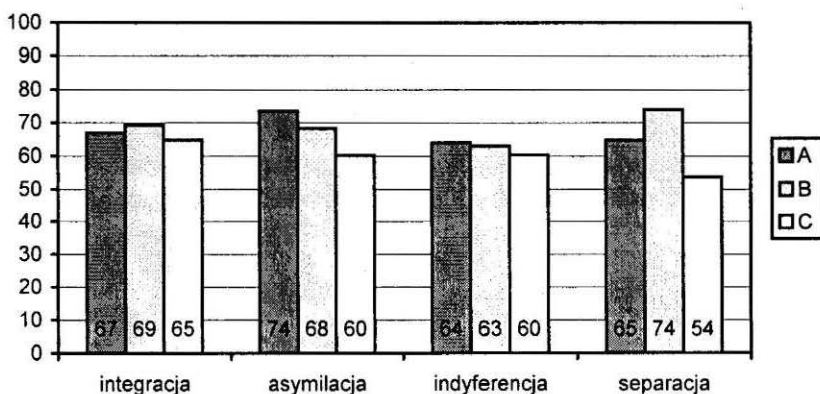
Przemiany społeczne i procesy dokonujące się w skali globalnej nie pozostają bez wpływu na życie przeciętnego człowieka. Subiektywna ocena zmian dokonujących się w makroskali zależy od przeobrażeń, które zachodzą w najbliższym środowisku człowieka. Wartościowaniu poddawane są również przewidywane konsekwencje procesu integracji. 61% ankietowanych przez CBOS w 2001 roku stwierdziło, że po wstąpieniu do Unii nastąpi wiele zmian odczuwalnych dla każdego człowieka. Ocena kierunku zmiany sytuacji ekonomicznej może być jednym z elementów orzekania o wpływie procesów globalizacji na osobistą sytuację jednostki. W spektrum korzyści płynących ze zjednoczenia Polski z UE 18% dorosłych Polaków umieszcza podniesienie jakości życia (CBOS 2002A). Zapytani wprost o kierunek zmian sytuacji

materialnej Polacy w 42% mają nadzieję na poprawę warunków życia. Raczej niekorzystnego wpływu spodziewa się 12% Polaków (CBOS 2002B).

Czy badani gimnazjaliści również spodziewają się istotnych zmian w swoim codziennym życiu na skutek procesów zjednoczeniowych? Aby sformułować odpowiedź, rozważmy wypowiedzi uczniów na następujące stwierdzenia:

- A. Zjednoczenie Europy będzie miało na pewno duży wpływ na moje życie.
- B. Jednoczenie się Europy w dłuższej perspektywie poprawi warunki życia wszystkich ludzi.
- C. Poprzez zjednoczenie Europy niewiele zmieni się dzień powszedni przeciętnych ludzi.

Wykres 2. Znaczenie procesu integracji a strategia społecznego uczestnictwa

Odpowiedzi TAK na stwierdzenia A, B, C (w procentach).

Młodzi ludzie w zasadzie nie doświadczyli w swoim życiu sytuacji globalnej zmiany. Gdy dokonywała się w Polsce zmiana ustroju politycznego i reguł rządzących rynkiem, badani przez nas gimnazjaliści byli w wieku 2-3 lat, dla nich więc dzisiejsza rzeczywistość społeczno-gospodarcza nie jest ani „nową”, ani „inną” niż dla pokolenia ich rodziców czy starszych obywateli. Konsekwencje obowiązywania zasad gospodarki rynkowej (funkcjonującej również w krajach Piętnastki) traktują jako normalny element życia. Wolny rynek, konkurencja, rozwarstwienie społeczeństwa, bezrobocie, bankructwa czy trudna sytuacja ekonomiczna firm — to składniki rzeczywistości społeczno-gospodarczej, w której przebiegało i przebiega ich życie. Jako uczniowie nie biorą jednak bezpośredniego udziału w życiu gospodarczym; doświadczają go poprzez sytuację ekonomiczną swoich rodzin. Procesy makrospołeczne są więc przez nich dostrzegane, jeśli przekładają się na jakość życia rodziny.

Generalnie badana młodzież sądzi, że tak istotny proces, jak włączenie Polski do struktur europejskich, będzie modyfikował jej życie. Procesom zjednoczeniowym przypisuje wpływ na swoją biografię około dwóch trzecich

badanych. Odnotować należy, że przeświadczenie, iż wpływ ten będzie miał miejsce, jest nieco większe wśród uczniów strategii asymilacji, a więc strategii obieranej przez młodzież, która chętniej adaptuje się w zastanych strukturach niż dąży do ich modyfikacji. Jednak młodzież ta nie realizuje się w sytuacjach terażniejszych.

Mimo iż młodzież przewiduje, że zjednoczenie Europy będzie miało wpływ na jej życie, to w ujęciu globalnym, odnoszącym się do szerszej perspektywy społecznej, takiego związku raczej nie dostrzega. Niewiele ponad 60% badanych sądzi, iż poprzez zjednoczenie Europy niewiele zmieni się dzień powszedni przeciętnych ludzi. Nieco niższe od przeciętnych są wskazania w grupie osób lokujących się w strategii separacji. Wydłużenie się perspektywy, w której ma się dokonać poprawa życia zwykłych ludzi, skłania jednak do optymizmu prawie 70% badanych. Wokół tego wskaźnika oscylują wartości uzyskane we wszystkich typach strategii.

Ogólnie biorąc młodzież jest skłonna zgodzić się ze stwierdzeniem, że zjednoczenie Europy będzie miało dla niej duże znaczenie. W procesie tym nie dostrzega jednak „sprawcy” jakiś radykalnych zmian w życiu przeciętnego człowieka, dopiero dłuższa perspektywa w opinii młodzieży zaprocentuje poprawą sytuacji. Kto zatem, jej zdaniem, zyska, a kto straci na zachodzących przemianach?

Beneficjenci integracji

W opiniach dorosłych Polaków jednym z argumentów za członkostwem Polski w UE jest przekonanie o lepszych perspektywach, które stwarza ona młodym ludziom. 7% ankietowanych przez CBOS wskazuje na ten fakt jako jeden z argumentów popierających konieczność integracji. To młodzież, zdaniem dorosłych, w większym stopniu niż oni może skorzystać na jednoczeniu się Europy (CBOS 2002A). Ankietowani częściej niż na własny kraj (5%) skłonni są wskazywać na kraje unijne (12%) jako zyskujące na połączeniu. W wymiarze krajowym, zdaniem ankietowanych, najwięcej mają szansę zyskać prywatni przedsiębiorcy (42%). Po której stronie lokują się ci, którzy nie zawsze postępują zgodnie z prawem — trudno z sondaży odczytać. Można jedynie wskazać, że prawie połowa Polaków liczy na korzystny wpływ integracji na przestrzeganie prawa, ankietowani jednak bardziej obawiają się wzrostu (40%), niż liczą na spadek przestępczości (19%) (CBOS 2002A).

Również w kwestii oceny, dla kogo najkorzystniejsze może się okazać zjednoczenie Polski ze strukturami europejskimi, postanowiliśmy poznać opinie młodzieży. Następną grupą prezentowanych stwierdzeń porusza te właśnie problemy:

A. Łączenie się Europy stworzy duże szanse głównie młodym ludziom.

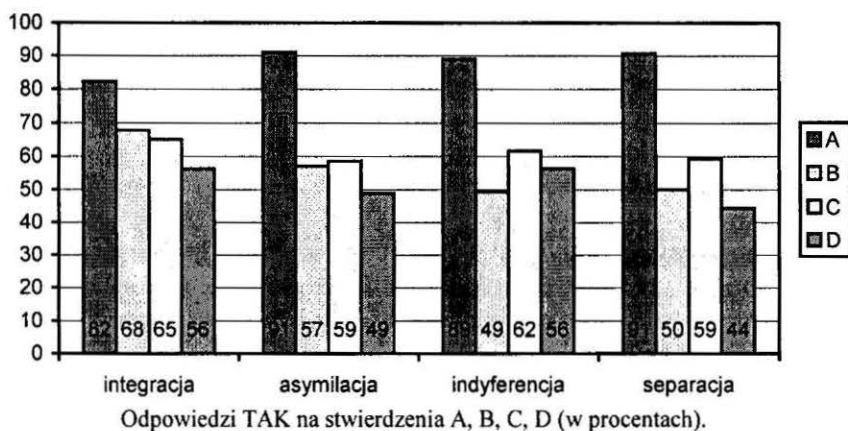
B. Z jednoczenia się gospodarki światowej zyski czerpać będą tylko ci, którzy już dziś mają silną pozycję.

C. Zjednoczenie Europy będzie dla wielu ludzi tylko pretekstem do forsowania swoich interesów.

D. W zjednoczonej Europie przestępcy będą mogli z łatwością robić swoje brudne interesy ponad granicami krajów.

Wykres 3. Beneficjenci integracji a strategia społecznego uczestnictwa

Już pierwszy ogląd danych pozwala stwierdzić, że hasło „Europa dla młodych” odzwierciedla opinie młodzieży o ich szansach w zjednoczonej Europie. Młodzież zdecydowanie jest przekonana, iż to właśnie młodzi ludzie mogą najwięcej zyskać na zjednoczeniu Europy. Tylko co dziesiąty badany nie widzi młodzieży w pierwszym szeregu tych, którym zjednoczenie Europy stwarza największe szanse. Opinie młodzieży są zbieżne bez względu na typ strategii społecznego uczestnictwa, a występujące różnice są niewielkie. Jak pokazują wyniki, młodzież przekonana jest o szansach swojego pokolenia w zjednoczonej Europie. Nie zawsze jednak to przeświadczenie przekłada się na optymistyczne postrzeganie indywidualnych możliwości. Świadczy o tym analiza uzyskanych danych. Wśród tych, którzy dla młodzieży *en bloc* widzą szanse w przyszłym zjednoczeniu, aż 50% uważa, że osobiście trudno im będzie znaleźć dobrą pracę. Co trzeci młody człowiek z tej grupy sądzi, że w przyszłości zmniejszą się szanse realizacji jego osobistych dążeń, zdobyte umiejętności okażą się nieprzydatne, a zjednoczenie Europy nie będzie miało dla niego dużego znaczenia. Utożsamianie szans stojących przed całą młodzieżą z dostrzeganiem perspektyw dla siebie dotyczy około 30% badanej młodzieży.

Analizując odpowiedzi na pytanie o tych, którzy będą czerpać zyski z jednoczenia się gospodarki, należy odnotować, że około 60% młodzieży sądzi, że gospodarcze zjednoczenie wzmocni głównie mających już dziś dobrą pozycję ekonomiczną. Pozostali respondenci skłonni są raczej widzieć w globalnej gospodarce szansę rozwoju również dla tych, którzy nie zdobyli jeszcze silnej pozycji. Jeśli analizować wyniki poprzez pryzmat strategii, to reprezentanci trzech strategii, integracji, asymilacji i indyferencji, z największymi obawami

spoglądają na rolę wielkich koncernów czy bogatych państw europejskich. Co drugi respondent lokujący się w tych strategiach skłonny jest przyznać, że profity ze zjednoczenia gospodarki uzyskiwać będą tylko najsilniejsi. Największy odsetek (65%) podzielających tę opinię stanowią osoby lokujące się w strategii integracji. Wydaje się, że tej grupie najbliższy jest pogląd, że kapitalistyczne reguły gospodarki promują silnych i bogatych. Z tej grupy 65% postrzega również proces jednoczenia się Europy jako pretekst wykorzystywany przez wielu ludzi do forsowania swoich interesów. Nie jest to jednak charakterystyczne tylko dla strategii integracji. Również wyniki uzyskane dla pozostałych strategii sytuują się na podobnym poziomie. Około 60% młodzieży dostrzega zatem fakt, że procesy globalizacji mają również swoje przyczyny w partykularnych interesach ludzi, umiających je przeforsować w ogólnym nurcie przemian.

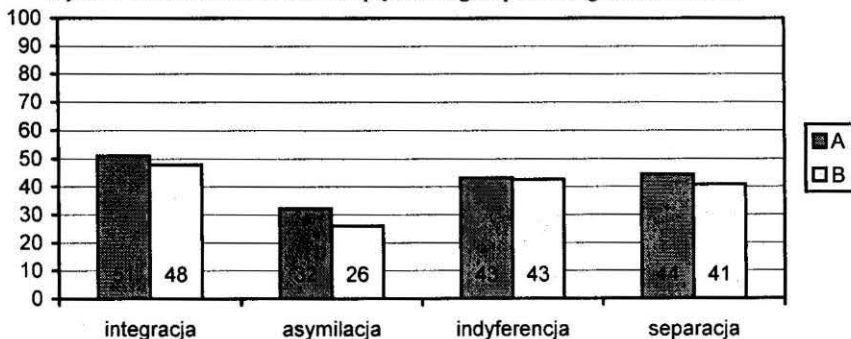
Otwarcie granic postrzegane jest przez co drugiego gimnazjalistę jako element sprzyjający przestępczości. 52% badanych zgodziło się z opinią, że w zjednoczonej Europie przestępcy będą mogli robić swoje brudne interesy ponad granicami krajów.

Zainteresowanie Europą

Zainteresowanie kwestiami związanymi z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej wśród dorosłych obywateli rośnie w miarę rozwoju negocjacji w sprawie warunków integracji. Zainteresowanie planowanym wstąpieniem naszego kraju w struktury Unii deklaruje 64% dorosłych Polaków (CBOS 2002B). Deklarowaną postawą młodzieży gimnazjalnej wobec proeuropejskich procesów przybliżyć można analizując odpowiedzi w kolejnym zestawie stwierdzeń:

- A. Tylko w niewielkim stopniu interesuje mnie dalszy rozwój Europy;
- B. Całe to gadanie o Europie niewiele mnie interesuje.

Wykres 4. Zainteresowanie Europą a strategia społecznego uczestnictwa

Odpowiedzi TAK na stwierdzenia A, B (w procentach)

Deklarowane zainteresowanie dalszym rozwojem Europy wśród badanej młodzieży kształtuje się na podobnym poziomie jak u dorosłych Polaków w skali całego kraju. Niewiele ponad 40% gimnazjalistów przyznało się, że w małym tylko stopniu interesuje ich rozwój Europy. W obrębie poszczególnych strategii można dostrzec jednak pewne różnice. Największe zainteresowanie tym, co stanie się w przyszłości w Europie, deklaruje młodzież strategii asymilacji (68%). Przypomnijmy, że ta młodzież najczęściej sądzi, że zjednoczenie będzie miało dla niej duże znaczenie. Przekonanie o wpływie wydarzeń europejskich na indywidualną biografię pokrywa się zatem w tej grupie z opinią, że warto wiedzieć, co się dzieje poza „własnym podwórkiem”.

Pod stwierdzeniem, że „całe to gadanie o Europie niewiele mnie interesuje”, podpisało się 40% ankietowanych. Największe odsetki osób niezainteresowanych informacjami z „europejskiego frontu” znajdują się wśród młodzieży strategii integracji. Szukając wyjaśnienia tego faktu, należy zwrócić uwagę, że gimnazjaliści lokujący się w tej strategii w dużym stopniu rozwijają aktywność nastawioną na doraźne cele. Młodzież ta częściej niż inni podejmuje działania sprzyjające rozwojowi własnych możliwości. Być może właśnie z tego powodu przypisuje mniejsze znaczenie w kształtowaniu swojego życia sytuacji społeczno-gospodarczej, przedkładając nad nią rolę indywidualnych cech w budowaniu własnej biografii.

Przedstawione opinie młodzieży w kwestiach związanych z integracją europejską przybliżają poglądy młodego pokolenia w tej istotnej dla przyszłości Polski sprawie. Być może są one jeszcze niepewne, nieosadzone w określonym światopoglądzie, być może młodzież nie do końca rozumie wagę i istotę zachodzących przemian, ale z pewnością je dostrzega, nawet jeśli zainteresowanie tak poważnymi problemami dorosłych nie leży w naturze nastolatków.

Rodzice a dzieci

Badanie, jak dalece opinie i sądy dzieci są zbieżne z rodzicielskimi, może być podstawą oceny, w jakim zakresie dzieci zinterioryzowały wartości przekazywane przez rodziców w procesie socjalizacji. W przypadku omawianych zagadnień zestawienie opinii uzyskanych od dzieci i ich rodziców nie poddaje się łatwej interpretacji. W wielu przypadkach odpowiedzi rodziców i dzieci się pokrywają, ale często też bywają rozbieżne. Nasuwa się wniosek, że źródłem kształtowania się opinii na temat przyszłości zjednoczonej Europy jest nie tylko dom rodzinny. Uczniowie budują swoje przekonania również na podstawie sądów rówieśników, informacji przekazywanych w szkole czy dostarczanych przez media. Poniższe analizy dotyczą kohort, a nie par respondentów rodzice-dziecko. Podobny odsetek pozytywnych odpowiedzi w obu kategoriach pokoleń nie oznacza zbieżności poglądów w rodzinie. Opinie uczniów i dorosłych respondentów zostały ukazane w poniższym zestawieniu.

Zestawienie odpowiedzi „tak” gimnazjalistów i ich rodziców

	Pozytywne odpowiedzi w %	
	Młodzież	Dorośli
Perspektywy zawodowe		
A. W zjednoczonej Europie trudno będzie mi znaleźć odpowiednie miejsce pracy, ponieważ wzrośnie konkurencja	50,8	53,3
B. Im większy będzie obszar wspólnoty gospodarczej, tym mniejsze będą możliwości realizacji moich własnych aspiracji i dążeń życiowych	29,6	41,5
C. Wiele moich zawodowych umiejętności, które zdobędę, prawdopodobnie nie będzie miało większego znaczenia w zjednoczonej Europie	29,5	54,4
Znaczenie integracji dla przeciętnego obywatela		
A. Zjednoczenie Europy będzie miało na pewno duży wpływ na moje życie	68,1	49,5
B. Jednoczenie się Europy w dłuższej perspektywie poprawi warunki życia wszystkich ludzi	68,4	70,8
C. Poprzez zjednoczenie Europy niewiele zmieni się dzień powszedni przeciętnych ludzi	61,0	74,8
Beneficjenci zjednoczenia		
A. Łączenie się Europy stworzy duże szanse głównie młodym ludziom	87,6	88,7
B. Z zjednoczenia się gospodarki światowej zyski czerpać będą tylko ci, którzy już dziś mają silną pozycję	58,6	75,6
C. Zjednoczenie Europy będzie dla wielu ludzi tylko pretekstem do forsowania swoich interesów	61,6	72,0
D. W zjednoczonej Europie przestępcy będą mogli z łatwością robić swoje brudne interesy ponad granicami krajów	52,3	56,6
Zainteresowanie Europą		
A. Tylko w niewielkim stopniu interesuje mnie dalszy rozwój Europy	42,9	41,7
B. Całe to gadanie o Europie niewiele mnie interesuje	39,1	30,0

Połowa rodziców (jak i dzieci) sądzi, że w zjednoczonej Europie trudno będzie im znaleźć odpowiednie miejsce pracy. Dorośli jednak częściej się obawiają, że rozszerzanie się obszaru wspólnoty europejskiej zmniejszy ich możliwości realizacji osobistych aspiracji i dążeń. Jeszcze większe dysproporcje między pokoleniami występują, gdy chodzi o przydatność w przyszłości posiadanych (w przypadku dorosłych) lub nabywanych (w przypadku dzieci) umiejętności. Jeśli dzieci awansem stosunkowo wysoko oceniają przydatność tego, czego się nauczą, to ocena posiadanych zawodowych umiejętności przez rodziców skłania do opinii, że dotychczasowe kształcenie nie sprostało w zadowalającym stopniu wymaganiom gospodarki rynkowej. Ponad połowa rodziców uznała, że ich dotychczasowe umiejętności zawodowe okażą się bez znaczenia w zjednoczonej Europie. W grupie osób z wyższym wykształceniem odsetek ten wynosi 40%, podczas gdy w pozostałych poziomach wykształcenia jest o połowę wyższy (około 60%). Taki rozkład odpowiedzi interpretować

można jako dość wysokie przekonanie respondentów z wyższym wykształceniem, że ukończenie studiów stanowi duży atut w rozwoju zawodowej kariery. Być może nawet większe znaczenie mają w tym przypadku nieakademickie efekty edukacji wyższej (Dougherty, Hammack 1997) niż uzyskane kwalifikacje w określonej dziedzinie.

Rodzice częściej niż gimnazjaliści są skłonni twierdzić, że zjednoczenie Europy będzie miało dla nich duże znaczenie. Młodzi ludzie zdają się nie w pełni dostrzegać fakt, że życie jednostki przebiega w określonych warunkach społeczno-gospodarczych, które mogą stwarzać nieograniczone możliwości lub limitować życiowe szanse. Perspektywa czasowa kilku ostatnich lat dość wyraźnie pokazuje, że efekty globalnych przemian społeczno-gospodarczych odczuwane są przez całe społeczeństwo. W wyniku przełomu systemowego i reform gospodarczych nastąpiły zmiany, których pozytywne lub negatywne konsekwencje odczuła większość obywateli. Z naszych badań wynika, że dorośli respondenci oceniają swoje obecne życie jako trudniejsze niż przed 1989 rokiem: rzadziej są zadowoleni ze swoich dochodów (przed 1989 — 68%: obecnie — 37%), rzadziej mogą oszczędzać (55% : 25%), częściej pewne zakupy muszą odkładać na później (52% : 80%), częściej zaciągają pożyczki (26% : 50%) i zalegają ze spłatą różnych należności (5% : 17%). Również częściej czują się zagrożeni możliwością utraty pracy (8% : 56%), wzrostem kosztów utrzymania (48% : 87%), znalezieniem się w krytycznej sytuacji (16% : 54%), spadkiem poziomu usług socjalnych (20% : 83%). Ogólna sytuacja gospodarcza również dziś niepokoi częściej niż przed 1989 rokiem (50% : 88%) (por. Czapiński, Panek 2001).

Trudno w takiej sytuacji oczekiwać u badanych przekonania, że kolejne przeobrażenia nie będą miały wpływu na ich życie. Wpływu zjednoczenia na swoje życie spodziewa się co drugi z badanych rodziców. W świetle powyższych danych oraz faktu, iż połowa badanych rodziców stosunkowo nisko oceniła swoje zawodowe perspektywy, można przypuszczać, że badani w wymiarze indywidualnym nie spodziewają się znacznej poprawy swojej sytuacji. Trzy czwarte pytanych przez nas dorosłych sądzi wręcz, że zjednoczenie niewiele zmieni dzień powszedni przeciętnych ludzi. Z ogólnopolskich sondaży wynika jednak, że rośnie poparcie dla procesu integracji, w którym Polacy widzą przede wszystkim szansę na ożywienie gospodarcze, tym samym zmniejszenie bezrobocia i poprawę jakości życia. Porównując z tymi danymi wyniki uzyskane w naszym badaniu, można wnosić, że w przekonaniu dorosłych pozytywne skutki procesu integracji będą odczuwane dopiero w dłuższej perspektywie czasowej, a wymiernych korzyści integracji doświadczą głównie pokolenie współczesnej młodzieży. W obu tych kwestiach pozytywne opinie młodzieży i rodziców lokują się na zbliżonym poziomie. W perspektywie długofalowej zarówno trzy czwarte dorosłych, jak i młodzieży, dostrzega w jednoczeniu się Europy czynnik powodujący poprawę warunków życia. Prawie 90% badanych (obu kategorii) sądzi, że łączenie się Europy stworzy szanse głównie młodym ludziom. Wyrażanie z jednej strony opinii, iż

proces akcesyjny z bogatymi krajami Unii w rezultacie przyniesie poprawę sytuacji gospodarczej Polski, z drugiej niedostrzeganie możliwości zmian w jednostkowym wymiarze, świadczyć może o ambiwalentnym wartościowaniu procesu integracji.

Dorośli bardziej sceptycznie niż młodzi Polacy postrzegają rolę gospodarczych potentatów. Trzech na czterech rodziców gimnazjalistów uważa, że najwięcej zyskają ci, którzy już obecnie mają silną pozycję (takiego zdania jest prawie 60% dzieci), również częściej niż ich dzieci dostrzegają przy okazji procesów zjednoczeniowych forsowanie partykularnych interesów.

Niewielki stopień zainteresowania rozwojem Europy deklaruje około 40% rodziców i dzieci. Dwie trzecie rodziców lokujących się w tej grupie to osoby, które uznały jednocześnie, że zjednoczenie Europy nie będzie miało większego wpływu na ich życie. Również osoby reprezentujące taki pogląd są większością (70%) w grupie (stanowiącej prawie jedną trzecią badanych rodziców), która deklaruje, że dyskusje na tematy związane z Europą nie budzą ich zainteresowania. Brak przekonania o wpływie integracji na indywidualny los jednostki znacząco obniża jej zainteresowanie zachodzącymi przemianami.

Literatura

- CBOS (2001), Komunikat „Poglądy na temat integracji z Unią Europejską”, 101/2001.
 — (2002A), Komunikat „Argumenty zwolenników i przeciwników integracji Polski z Unią Europejską”, 23/2002.
 — (2002B), Komunikat „Opinie o integracji z Unią Europejską”, 101/2001.
 CZAPIŃSKI J., PANEK T. (2001), Diagnostyka społeczna 2000: warunki i jakość życia Polaków oraz ich doświadczenia z reformami systemowymi po 10 latach transformacji, Warszawa.
 DOUGHERTY K., HAMMACK F. (1997), Druga strona uczelni: nieakademickie efekty edukacji wyższej [w:] AUNC, Socjologia wychowania XII, Nauki humanistyczno-społeczne z. 317.
 GRZELAK J., MAISON D., WĄSOWICZ-KIRYŁO G. (2000), Kultura negocjacyjna Polaków w kontekście integracji z Unią Europejską, Warszawa.
 POLACY wobec wielkiej zmiany. Integracja z Unią Europejską (2001), red. L. Kotlarska-Bobińska, Warszawa.
 POLSKA lokalna wobec integracji europejskiej (2001), red. B. Mach, D. Niedźwiedzki, Kraków.
 MACH B., SKOTNICKA-ILLASIEWICZ E., ZABOROWSKI W., SŁOMCZYŃSKI K., PALSKA H. (1998), Polacy wobec integracji Polski z Unią Europejską, Warszawa.
 MERKENS H., BERGS-WINKELS D. (1998), Projekt zum Thema: Makrosozialen Partizipation Chancen Jugendlicher, Berlin.
 MUCHA J. (1999), Społeczeństwo polskie w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej, Warszawa.
 SUCHOCKA R. (1998), Integracja europejska w polskiej perspektywie, Poznań.

EDYTA MIANOWSKA
Universtät zu Zielona Góra

EUROPÄISCHE INTEGRATION AUS DER SICHT DER GYMNASIALJUGEND UND IHRER ELTERN

Zusammenfassung

Der Beitritt Polens an die EU- Strukturen erweckt viele Emotionen nicht nur unter den Ökonomen und Politikern. Es wurde auch zum Gegenstand des Interesses eines großen Teils der polnischen Gesellschaft. Die Folgen der europäischen Vereinigung werden im Kontext der globalen Situation in Polen und des Lebens eines durchschnittlichen Polen bewertet. Die Beurteilung der Integrationsprozesse begleitet einerseits Hoffnung auf Modernisierung der polnischen Wirtschaft, andererseits Angst, ob sie imstande ist, den Forderungen der Europäischen Union zu erfüllen. Zum Gegenstand der Untersuchungen, deren Ergebnisse in diesem Beitrag dargestellt worden sind, wurden Gedanken über die Vereinigung Europas als Antrieb der wirtschaftlichen und kulturellen Wandlungen und voraussehender Einfluss des Integrationsprozesses auf persönliches Leben der Gymnasiasten. Die Meinungspräsentation der Gymnasialschüler stützt sich auf die Auffassung der gesellschaftlichen Beteiligung von H. Merkens und D. Bergs-Winkels. Aus der Perspektive der in dieser Auffassung angebotenen Strategien der gesellschaftlichen Beteiligung — Integration, Assimilation, Indifferenz und Separation — wurden Meinungen und Urteile der Jugendlichen über die Probleme sich vereinigenden Europas dargestellt. Den Hintergrund für die dargestellten Ergebnisse bildeten die Angaben aus den durch Forschungszentren für öffentliche Meinung in ganz Polen durchgeführten Interviews in der Angelegenheit der Europäischen Union. In dem Beitrag wurden auch die Aussagen der Schüler und ihrer Eltern konfrontiert.